

МИНИМАЛНИЯТ ЕЗИК ЗА ОПТИМАЛНА КОМУНИКАЦИЯ

Иван Касабов, *Нов български университет*

За обяснение на принципа на действие на езика (и на всяка знакова система) е необходим детайлен и прецизен системен и функционален анализ на всичките му равнища и в основните му аспекти. Тук, въз основа на резултатите от подобен семантичен анализ, се предлага противоположна идея: да се представи модел на възможно най-елементарен език, който да служи като средство за минимална, но ефективна комуникация. За целта е необходимо да се разгледат няколко основни момента, пряко отнасящи се до най-елементарното разбиране за език (комуникативна знакова система) чрез изясняване на принципния въпрос: Без какво е невъзможен който то и да е и какъвто и да е език? ¹

I. А. Теорията за минималния език се нуждае преди всичко от различаването на няколкото неразчленими в езика Аз-а, съществуващи синкретично и действащи едновременно в комуникативния акт на изказване, представени в следната таблица, показваща йерархията на (езиково-) речевия Аз със съответните му характеристики и условия за проява на всяко от равнищата 1.-4.:

<p><i>Типична ситуация ("сцена") на изказване / егоцентричност /</i></p> <p><i>дискурс</i></p>	<p><u>Аз (-Tu), Тук & Сега</u> пространство - времева ориентация - координация ГОВОРЕНЕ - акт на изказване (дискурс) - лице (ег., мн.), време, (локат. паг. ф-я), член, лични, показат. местоим. & наречия, предлози</p>	<p>шифтери 1. /условия на знаене и (ре)презентация/ <i>дискурсивни категории</i></p>
<p><i>Възможен свят (начин на съществуване) /модус & тематизация/</i></p> <p><i>наратив</i></p>	<p><u>Съм (е) - мога (желая) - трябва</u> действителен - възможен - необходим РАЗКАЗВАНЕ - изказване резултат (с ОТНОШЕНИЕ (мнение) за казаното) "наклонения" - модалности модални глаголи и наречия за начин</p>	<p>модуси 2. /условия на съществуване на обектите (res) в (ре)презентацията/ <i>наративни категории</i></p>

<p><i>Референция /предикация/</i></p> <p><i>пропозиция</i></p>	<p>казвам-говоря (- мисля-зная - <u>усещам-чувствам</u>) свойство (качество) приписвано на нещо КАЗВАНЕ - субектно-обектна предикация - синтактична изреченска структура (копула) - време, лице, ег.(мн.) вид, залог, падежи</p>	<p>синтактични категории.3. /логико-граматични (пропозиц.-изреченски) условия за изразяване/ <i>предикативни категории</i></p>
<p><i>Сигнификация /субект-обект/</i></p> <p><i>класове думи-знаци</i></p>	<p><u>неща (res) - ситуации - отношения</u> (съществителни - глаголи - "вързку") субстанция - процес (действие) - (съ)отношение ЧАСТИ НА РЕЧТА думи (морфо-семант.) структура</p>	<p>лексико-грамат. катег. 4. (части на речта) /условия за съществуване и принадлежност на нещата/ <i>сигнификативни категории</i></p>

I. Б. В допълнение, такава теория би могла да се основава върху хипотезата за принципната възможност естественият език да служи и като метаезик за своето (като език-обект) семантично описание. За да може да бъде изпълнена тази метаезикова роля по отношение на лексикалната (езикова, за разлика от разгледаната речева) семантика, е необходимо огромният брой на думите в който и да е естествен език предварително да бъде компресиран и редуциран до определен минимален списък от думи, необходими и достатъчни, за да представят значенията на всички останали думи. Такава редукция е достижима теоретично по принципа на последователното семантично включване, т. е. единиците с по-тясно семантично съдържание се включват в единиците с по-общо семантично съдържание и се представят чрез тях, а практически - в съставянето на Речник-минимуми ².

В следващата втора част от същата таблица е показан принципът на преход от лексикалната семантика (с различните й йерархични категории: същински примитиви, функционални, мета-, топологични и лексико-граматични) чрез "ключо" на посочената предикативна структура към семантиката на изказването в различните модалности и от тях - към наративността и дискурса (т. е. на езика като цяло: и като схема, и като процес). Заслужава специално да се експлицира и подчертае, че семантиката на изказването като единица на речта (*parole*) е заложено в семантиката на

думата като единица на езика (*langue*) и обратно чрез общи семантични единици - семи, получени чрез анализа на метаязика на дефинициите. При това положение се оказва, че същински семантични примитиви (разбирани в смисъла на Вежбица³) са именно следните посочени (вж. равнищата 7 и 8 в таблицата 5. - 8.) единици:

<p><i>Субстанциална категоризация /обектни области/</i></p> <p><i>имена, съществителни</i></p>	<p>ЛЕКС.-СЕМ. ПОЛЕТА (Области) морал (и право), наука (и образование), война, култура, религия, общество, психика, семейство, болест (и здраве), дом, тяло, път (и град), природа, организъм, производство (и пазар), храна, пари</p>	<p>топологични категории .5.</p> <p>(име на лекс.-сем. полета) - /условия за отношения между нещата/</p> <p><i>генотативни категории</i></p>
<p><i>Мета-категоризация</i></p> <p><i>метаязик на лексико-семантично описание</i></p>	<p>начало & край, част & цяло, причина & действие (следствие), необходимост & случайност, време & пространство, съдържание & форма, същност & явление, количество & качество, нещо & нищо, субстанция, отношение...</p>	<p>епистеми .6. (предикаментни)</p> <p>/основни условия за съществуване и определяне на връзките м/у нещата (res)/</p> <p><i>научно-филол. категории</i></p>
<p><i>Функционална категоризация</i></p> <p><i>метаязик на функционално-семантично описание</i></p>	<p>герой, враг, помощник, борба, средство, цел, сцена, идеал (като) цел - красота - благо (воля - гуша - Бог)</p>	<p>Митологеми .7.</p> <p>/основни условия за функционална (ре)презентация на света на хората и отнош. м/у тях/</p> <p><i>литературни категории</i></p>
<p><i>Семантични примитиви</i></p> <p><i>Метаязик на обща семантична интерпретация</i></p>	<p>Characteristica Universalis (Lingua Mentalis)</p> <p>Аз [като Субект = човек + Обект = нещо], Съм [като Процес (= става + Действие = правя), Състояние (Начин, Качество + Чувство) + Съществуване (Реална (уникална) субстанция)] & <i>тодуси</i> (= желая, трябва), <i>Време</i> (сега), <i>Място</i> (тук)</p>	<p>езикови "анриорни" .8. (идеи)</p> <p><i>общиофилософски категории</i></p>

Като общо следствие може да формулираме хипотезата за сценичността (с актантността в най-общ смисъл) като основен принцип на общата, глобална семантика, проникваща от драматургичния разказ през всеки наративен дискурс, през единствената предикативно-изреченска форма на всяко изказване до организацията на лексико-семантичната система на езика, в която всяка дума-знак като епос, онама може да бъде и етимон, и термин, и символ, и метафора-мит.

II. Семантичните възможности на думата-знак като основна единица на естествените езици може да бъдат представени в следната **Обща (синоптична) схема на смисъла и значението на лингвистичния знак** с основните ѝ компоненти и във всичките им взаимовръзки.

Относно СХЕМА I на страници 198-199

Светлите (не плътно черни) линии между речовете означават, че вертикално нагредните термини от така отделените нива означават различна степен на осмисленост на думата и в този смисъл представляват отделни нейни компоненти - еднородни по степен в своето характерно ниво, но различни (по-висши по степен) в своите колони на по-горните нива. Плътните черни линии ограждат изразните езикови форми (като единство от звучене и значение-смисъл) всред всички компоненти на цялостната Дума-знак.

Елементите на *Схемата* може да бъдат проследени по **типове** (разпределени по вертикалните колони) и по **степените на знакова осмисленост** (представени в хоризонталните нива), както и в аспекта (от гледна точка) на всеки един от тях и във фокуса на (със специално внимание към) **всеки от компонентите** поотделно.

Синоптичната схема на семантиката на лингвистичния знак представя в тотално единство всичките 66 термина за семантичните и конститутивно свързани със семантиката на знака форми (номерирани последователно от # 0 до # 62 + ## 3.a/, 33.a/ и 36.a/), които я съставят⁴. Тези компоненти може да бъдат разбирани като генерално разпределени в две (ненумерирани принципно различни) колони: на **Съдържанието-Смисъла** като възможност за изследване по принцип в две форми - *Логическа, "идеална, чиста" форма* (подколони I.) и *Интуитивна предметно-същностна форма* (подколони II.) и на **Израза на смисъла** като също такава принципна възможност в *Лингвистична семантична форма като Име, название (възможност за номинация) или ДУМА в ЕЗИКА* (подколони III.). Те се проявяват чрез *Интерпретативните изрази (семантични и граматични) форми* (в очертаната с плътни черни линии област на подколони IV.). Като допълнение (над тази подколони) са представени *Формите (и съответстващите им Науки) за езиково изразяване на смисъла - Семасиология, Реторика, Поетика и Граматика* (за разлика напр. от Логиката (I.) или Диалектиката (II.) като науки за неизразните "идеални, чисти" или "предметно-същностни" форми).

Обща (синоптична) схема на смисъла и значението на лингвистичния знак

Съдържание-Смисъл		Израз на смисъла		Форми за изразяване на смисъла (Науки за израз на смисъла)	
I. Логическа "идеална, чиста" форма		II. Интуитивна предм. същност. форма		III. Лингвистична (семантична) форма - Име, название (като възможност за номинация), ДУМА в ЕЗИКА	
				Реторика	
				Семасиология	
				Грамматика	
				Поетика	
				IV. Интерпретативни изразни форми	
				Семант. форми	
				Граммат. форми	
Н					
1. Понятие		2. Интуитивен предметно същностен образ		3. Езиков Символ	
Г				3.а.) Синеклоха	
6 (Собств.) Персонал по име		7 О Д У - Ш Е - В Е Н		8 9 10 11 12 Г т е м с т р р и б л о о й у т е м т и у б л е м а в р е о т и п и	
Е		О Б Р А З		13. СЕМАНТЕМА (достоверно "истинско" разбиране-интерпретация)	
0) Абсолют(на идея)- цялостно пълно знание					
ИДЕЯ Адекватно, истинно разбиране-интерпретация					
Д					
Е					
А					
Л					
14		МИТ		15	
ТЕРМИН				СИМВОЛ	
				16 С м н с л с и м в о л и з ъ м	
				17 В ъ т р с ф о р м а о з ъ щ о з н а ч	
				18 Звук	
				19. СИМВОЛИЧНА СЕМЕМА	
				20. Образно-метафорично преносно значение	
				21. Персонификационнолицетвор.алгоритм.реторично значение	
				22. Конкретно предметно (обикновено) значение	
				23. Терминологично (абстр. отвълечено) значение	
				24. Преносно метонимично значение	
				25. Категориално граматично значение	

26 КАТЕГОРИЯ (Предметна категориалност)	27 ЦЯЛОСТЕН (идеално-предметен) ОБРАЗ- (фигура)	28 П о р е р а д м з е н т о н с т	29 Е Т И М О Н о б р а з н о с т	30 З в у к о в а н т	31 Семе-ма - (лексикално значение)	32 Фонол. дума	33 Лекс. ема	Д Р У Г А Л Е К С А			
									34 Семе-мен вариант (шюапс на знач.)	35 Фонол. вариант	36 Слово-форма
37 Категорема	38 Образец (модел, еталон)	39.Потенци асоц.Семи	40 Сема	41 Фонема	42 Морфема						
43 В Е о л г н д о е л н н е о ш о	44 К а ч е с т в о	45 Схема	46 Ф о р м а	47 И п н р т и е з г н р а к л е н	48 Д п и р ф и е з р н а к л е н	49 И п н р т и е з г н р а к л е н	50 Д п и р ф и е з г н р н а к л е н	51 К О Р Е Н Ф	52 л о в о о б р з Ф	53 С л о в о о б р з Ф	
54.(Природна) закономерност (терм)	55. ПРЕДМЕТ (като факт, феномен в аспекта на съществените му свойства)	56. Фонетична дума	57.Членоразделен звук	58. Сричка							
59.	Вещ (нещо относително самостоятелно и устойчиво)	60. (Нечленоразделен гласов) звук (вик, крясък)									
61.Променливо-протичащо (неустойчиво) неорганично и органично (и физиологично, психично, "идеално") явление от Универсума	62. Звук (звучене)										

В първата колона отляво (I.) е представено **Понятието** (1) като Логическа "идеална, чиста" форма с неговите компоненти: (Собствено) Име (6); Термин (14); (Предметна) Категория (26); Имплицитната преюкация (или Категорема - 37) с Нумеричната единичност (на едно отделно нещо - 43); и Качеството (акцигенция - 44). Във втората колона като Интуитивна предметна същностна форма (II.) е представен Предметно-същностният **Интуитивен Образ** (2.) с компонентите му: Огушевен Образ (7 - като жив ("митичен") образ); Идеално-предметният Цялостен

(27 - като Фигура на съответен фон в рамка, или казър, или "икона"); Образецът на цялостния образ (37 - като модел, еталон, за всеки такъв образ); със Схемата (45) на Предметния Интуитивен Образ - структурна схема на взаимоотношението на неговите части, елементи (като скелет, силует, идеален контур на предметния образ); и Формата (46), представяваща характерните признаци или качеството съдържание на частите и на цялостния Предметен Интуитивен Образ (като различен от другите като него). В тази колона попада и самият "реален физически" Предмет (55). Третата колона (III.) представя компонентите на *Езиковия символ* (3.) Това е колоната на лингвистичната семантика, чрез формите на която се изразяват логическата (от колона 1.) и образната (от колона 2.) семантика. Тя обхваща цялата област, очертана с пълтна черна линия около централния компонент на Схемата - **Символа (15)** - изразител на типове, роговете и видовете смислово съдържание - представящи всякаква "езикова" (знакова съдържателна изразност в широк смисъл) и потенциален и актуален вербално-езиков изразител.

Хоризонталното разпределение на Схемата е представено в **гевем** (индексирани с нула + латинска буквена номерация) принципно различни **нива: O, A, B, C, D, E, F, G, H.**

Ниво **O**, е разделено на две колони в два реда. На долния ред в първата колона е представяно Промениливо-протичащото (неустойчиво-подвижно) явление (61) като формална възможност (потенция, обективна тенденция) и действителност (актуалност) от света като цялост, Универсум. По този начин още тук, от самото начало се проявява необходимото "въздръжане" от всякакви интерпретации на битието за избягване на общофилософски презумпции и онтологични преубеждения като база за различни идеологизации. На същия ред, като такъв вид явление, е представен Звукът (62.) като най-просто звучене - издавано от всякакви шумово-звукови източници и възприемаемо чрез слуха. На по-горния ред от същото ниво (O.) в първата колона е разположена Вещта (59) като "нещо" с характеристики на относителна самостоятелност и устойчивост, и нечленоразделният гласов (физиологичен, издаван от глас на живо същество) звук (60) като животински крясък, нечленоразделен вик - във втората колона. Термините от това ниво като че ли не са пряко отнасящи се към проблема за гумата като езиков знак и нейната семантика, но са представени тук за очертаване на нейните (голни) граници. Те представляват един вид възможност, ("субстанциално") условие за развитието на гумата с нейните предмет, смисъл и значение и от тази гледна точка това ниво със своите съставлящи се явява ("нулево, суб-") ниво на "естествения мирозглед според сетивния опит" и на съответното ѝ схематично представяне в останалите надредни нива. По тези причини клетките от това ниво не са маркирани графично - в цялост или с потъмняване (както при надредните "същински" нива).

На ниво **A** (общо за колони 2. и 3.) в главна позиция е разположен "Предметът от разчленената разнородна Природа" (55, който се обозначава от знака, като едно от най-важните понятия за неговата семантика), разглеждан като реален факт, като материален (физически или жив организъм) феномен. За разлика от Вещта (59) Предметът е не само напълно отделно и самостоятелно нещо, устойчиво и определено благодарение на ясно очертаните му граници, но и вътрешно определен с

уникални силует и качествена форма като постоянна цялост (определена от неговия цялостен образ), т. е. интерпретативно разбран обект. С други думи - Предметът е всичко това (изброено до тук) именно защото е определен надредно-иерархично от схемата, формата и цялостния интуитивен образ. И още по-точно - Предметът тук може да се разбира като който и да е конкретно осезаем предмет или просто като еталонен представител на всички предмети от неговия клас, но същественото е знаковата му функция като автономативен предмет-знак на всички предмети "като него" (както часовникът на Гъливер за всички часовници от всякакъв вид, но не за лилипутите, а за тези, които имат определено Звучащо (по каквото и да е начин на който и да е език) Име за този Предмет). Благодарение на тази знакова функция всеки такъв "реален", но интерпретативно разбран (осмислен) предмет може да бъде използван и за остензивно определение (и за общуване в проекти като този за универсален международен език в лилипутската академия). Знаковата функция слива физическата предметност с осмисленото от нея физическо звучене, което я поема върху себе си, за да я изразява. Неразпознатият (сред другите и несвързващ се с определено звуково име) "предмет" е нищо - сякаш с обкръжаващия фон, неясно различеният "предмет" е не съвсем ясно какво нещо (и идентификационно обикн. се назовава с надредно хиперонимично име напр. нещо неясно, летящо в далечината - "птица"), а само ясно различеното и разпознато в същностната му качествена уникалност *нещо* като "вещ" се приема за определен предмет на интерпретативно разбиране.

На същото ниво (A, в колона 1.) е Термът като природна закономерност (54) на явяването на предмета в емпиричния опитен свят, както и Фонетичната гума (56 за Предмета), Сръчката (58) и Членоразделният звук (57).

Ниво **B**. (43-53) включва Нумеричната единичност на отделното нещо (43, различавано от другите неща като него) с Качествената му определеност (44) като Имплицитна предикация (36) и базови компоненти на Категориалната предметност (26) на понятието (I). На същото ниво са Схемата (45) с Формата (46) като базови компоненти на идеално-предметния, смислов цялостен образ (27 от II-та колона), както и интегралните (47) и диференциалните (48) семантични различителни признаци на потенциалните (39) и актуални семи (40) на семемата (31) с интегралните (49) и диференциалните (50) различителни фонологични признаци на фонемата (41) във фонологичната гума (32), както и коренът (51) със словоизменителните (52) и словообразователните (53) морфологични форманти на морфемата (41) в словоформата (35) на лексемата (33).

На ниво **C**. (37-42) се намира Имплицитна предикация (37) на Категориалната предметност (26) на понятието (I). На същото ниво е Предметният Образец като уникален комплекс, конститутивно-формално (качествено) единство (38) на идеално-предметния цялостен образ (27 от II-та колона), както и Конотативните (допълнителни, потенциални, асоциативни) семантични признаци-Семи (39) и (генотативната) Сема (40) на семемата (31), а също и Фонемата (41) във фонологичната гума (32), както и Морфемата (42) в словоформата (36) на лексемата (33). Това е нивото на семантичните конструктивни шварцанти на гумата-знак.

Ниво **D**. (26-36.а/) съдържа логическата категория (или Категориалната пред-

метност 26), Цялостния Образ (идеален предметно-същностен образ - 27), Семемата (31 - актуално лексикално значение и нейния лексико-семантичен вариант (34 - нюанс на значението на нагредната символична семема - 19), както и Фонологичната гума (32 с нейния погреден Фонологичен вариант 35), а също и Лексемата (33, включително и други, различни лексеми 33.а/) с нейния погреден вариант Словоформата (36, включително и други словоформи 36.а/ на лексемата 33). Между Цялостния Образ (27) и Семемата (31) се намира Етимонът (29), свързан с Образа-сѳдос (27) посредством Предметната образност (28) и със семемата (31) посредством Звуковата образност (30).

На ниво E, (14-25) се намира Централният компонент на Схемата - изразител на типовете, родовете и видовете смислово съдържание - Символът (15, в колона 3.). Това ниво включва и останалите символични езикови форми на значението като потенциални съдържателно-езикови изразители: Термина (14) и Символната семема (19) като инвариант с нейните типове семемно-значения (от 20 до 25). Между символа (15) и символната семема (19) е разположено Общото значение (17) като Вътрешна форма на Думата-знак, свързано опосредствено със символа (15) чрез Смесовия символизъм (16) и със символичната семема (19) чрез Звуковия символизъм (18).

Над нивото (E) на символа се надстройва следващото "свръх-(езиково)"-символно ниво F (6-13). То включва (Собственото) Име (6, или името на понятието в логиката), Одушевления Образ (7) и Семантемата (13, като смислово-семантичен инвариант на символната семема (19 - системно-езиков семасиологичен инвариант на значението на думата-знак). Одушевленият Образ (като жив образ) е свързан със семантемата опосредствено чрез редица (митологемни) семантични позиции: на Героя (8), Атрибута (9), Емблемата (10), Мотива (11), Стереотипа (12) и Идеала (4).

Идеалът (4) достига и в нагредното ниво G, където свързва Езиковия символ (3. - представен предимно чрез Синекдохата - 3.а./) с Идеята (5) за Предмета. Това е нивото на принципалните термини за изброените семантични форми (от подколониите): Понятие като логическа форма (1.), Интуитивен образ като предметно-същностна образна форма (2.) и Езиков Символ като централна семантично-изразителна форма (3., чиято същност става ясна от разбирането за съседните му и всички останали термини тук) + ИДЕЯ (5.) като форма на адекватно, истинно (познавателно) разбиране на предметната същност на знака-гума. Позицията на Идеята в Схемата я представя като актуална семантична форма (изброените до тук (в колони I., II. и III.) бяха принципални възможности). Тя е форма-резултат (знание чрез интерпретативно разбиране на символично изразената предметна същност в гумата-знак. Идеята може да бъде разбирана и като потенциална форма, доколкото адекватното истинно разбиране на същността е предимно пожелателно-възможно, но теоретично необходим степен - все пак и актуално реализиращо се, макар и рядко. Тя обаче е с особено висока парадигматична стойност за Схемата, тъй като заема същия ранг (в едно и същото равнище) с идеално-същностното Понятие като форма на дискурсивното познание, с предметно-същностния Интуитивен Образ като форма на непосредствено интуитивното познание и с изразяващия ги предметно-същностен Езиков Символ като словесна

форма. Следващата (гипалектически) необходима стъпка след изразното е неговият формално (хабитуално, социално, когнитивно-лимитационно) фиксиран резултат-значение като истинно познание. Йерархично Идеята е на висша позиция (над нея в хипер-позиция е само Абсолют(ната идея) в колоната на Актуалните езикови (семантични) форми, съответстващи на потенциалните от колоната на Езиковия символ в колоната *Израз на смисъла*.

H е супра-нивото на Абсолюта или на Абсолютната идея (0) като принципна възможност за цялостно, пълно (в неразличима субектно-обектна същност) познание на Универсума (като цялостна съвкупност от актуални и възможни светове).

За изясняване на тази Схема, освен по-подробно обяснение на всичките ѝ компоненти, би било от полза да се приведегат илюстративни примери. Може да се вземе един произволно избран (но христоматийно известен дори от Академичната българска граматика) пример с гума като *камък* - типично нарицателно съществително име за природен неорганичен „предмет“. Примерът, както и съответствията му в други езици като гръцки *петрот* латински *petra*, френски *pierre*, немски *Stein*, английски, *stone*, турски *taş* е подходящ и за изясняването на валидността на семантичните му чуждоезикови съответствия, с една съществена разлика, главна за различията между езиците, както ще бъде показано по-долу. Според тълковните речници гумата *камък* има няколко значения, от които обаче само едно „обикновено“.⁶

Анализът може да започне и от самото начало⁷:

1/ Коренът в сродните гуми, като фонологично (гуми) и морфологично (словоформи) оформени лексеми, предопределя това „сродство не само формално, но и съдържателно - като гуми с определено значение - семемно (31) чрез общото присъствие в тях на семантичното му съответствие - етимона с неговото (прото-)смисъл-значение. Етимонът (29) се явява съществен елемент на конкретизирания в съответната семема интегрален семантичен признак (47 - 'Твърд и тежък природен предмет с различна големина и форма'), който в комбинация с диференциалния семантичен признак (48 - 'Скален отломък по повърхността или в почвата на земята') като семи (40) съставят даденото значение на гумата-семема. Нещо повече - етимонът в комбинация с предметната образна значимост (28) и звуковата образна значимост (30), както и с всички нагредни термини (16-18, 11, 12, 3а/ и 4) в своята колонка (28-30), с които е най-тясно и неразривно свързан като тяхна база (семантичен „корен“),

образуват т. нар. *вътрешна форма* на гумата, източник на всички конотативни (потенциални) семантични признаци с важна роля за преносимостта и метафоричната образност на значенията-семема (за които ще става дума в следващите редове).

2/ Така фонетичната гума (56), акцентно оформена като самостоятелна фонологична гума (32), в единство с граматичното ѝ оформление като лексема (33, разпознаваема сред останалите такива гуми-лексеми 33а/) символично представя **определено предметно значение - семема (31 или вариант-нюанс (34 'Твърд и тежък скален отломък с естествена форма по повърхността или в почвата на земята' като езикова реализация на едно от различните типове значение (от 20 до 25) на принципно многозначната гума като символична семема (19), за да образува своеобразно уникално по-висше единство. Такова представителство е символично-знаково (от първи ред), тъй като, най-общо казано, гаден "идеален" (незвук, предметен) смисъл, значение са представени чрез определено "материално" звучене. Това символично единство на външно-изразната и на вътрешно-съдържателната страна на гумата е обединено от по-висшето единство (от втори ред) на гумата като символична семема (19), обединяваща всички нейни значения (31) и варианти (34) от различните типове значения (20-25) чрез **общото значение на гумата (17) като основа на нейната вътрешна форма**. Главната (същностна, вече от трети ред) символичност на гумата като знак е представена на нивото на семантемата (13) и идеята (5), където "идеалният" предметно-същностен смисъл на назования "материално-генотативен" предмет (55) е образно-символично представен от предметно-същностния (езиков) символ (15) чрез "идеалното" значение на "материалната" звучаща гума. По този начин звучащата гума се явява знак (I символ) на значещата лексема, двете заедно стават знак (II символ) на обобщеното значение на гумата-семема или на предметната същност, или на "смисъла-сигнификат", а трите заедно влизат в ролята на знак (III символ) на предмета ("генотат или референт"). Целият този семантичен триъгълник (в традиционното му разбиране) може "фигуративно" да стане знак и на друг предмет.**

В резултат се оказва, че символичната семема (19) включва последователно в себе си всички подредни форми на гумата (означени с ## 31, 32, 33, 33а/, 34, 35, 36, 36а/) с техните формални съставни форми (## 40, 41, 42)

и техните конститутивни компоненти (от # 47 до # 53/) до фонетичната гума (56). Най-важни (на този етап на разглеждане) са непосредствените съставлящи на символичната семема (19) - типовете значения (от # 20 до # 25). Езиковият *Символ* (3.) изобщо е "образен" езиков израз на предметно-същностния интуитивен образ (2.), получен от взаимодействието на този постоянен мисловен образ с когнитивно-психологическата и физиолого-физическата среда (на съществуване на гумата, както и на различните ѝ фактически предметни възприятия), в която този образ се проявява, т. е. като степени на предметно-същностното осмисляне (и съответната множественост на възможните му интерпретации). Той може да изразява същностния образ като "обобщена представа" за предмета (55), а чрез него - и понятието (1.) за този предмет. **Конкретният тип (обикновено, предметно) значение (22)** се образува от отъждествяването на символа (15) с цялостния образ (27) като образец (еталон, модел, ейдолон (38) за "фактическия, физически реален" предмет (55) - *'Твърд и тежък скален отломък с различна големина и форма по повърхността или в почвата на земята'.* ("Стря да бяга, огледа се, грабна един катък и го захвърли по земята".) **Терминологичният тип (абстрактно-отвлечено) значение (23)** се образува от отъждествяването на символа (15) с логическия термин (14), т. е. със самия себе си в своето понятийно съдържание или с отвлечените "признаци" (които го дефинират), т. е. с понятието за предмета. - *'Всяка твърда нековка минерална маса от земната кора във форма на скална маса или на отделни тела с неопределена форма и с различна големина' ("Земната кора е изградена от катък, поради което се нарича и литосфера".)*

Максимален символизъм се наблюдава при отъждествяването на цялостния образ (27) със самия себе си в момента на преобразуването му в (и под влиянието на) съответната среда като "(пре)създаващ се, картинен, на фона на всичко друго" образ, какъвто е "чистият, естетически" **Поетичен образ**, балансиран между смислов символизъм (16) и звуков символизъм (18) чрез общото значение (17 - от (фигуративната) вътрешна форма на гумата-знак. Чистият поетичен образ не е непременно метафора, но е поне потенциално метафоричен, като балансиран също и между огушевия образ (7) и физическата предметност (55). Когато символът (15) изразява отъждествяването на такъв образ с огушевия образ (7) като оказал се например "огушевен" в митологична среда (или символизиращ цялостния

образ (27) в баланса между конкретното на стереотипа (12) и абстрактно-алегоричното на емблемата (10) чрез митологичния мотив - 11) се образува **Образно-метафоричният тип преносно значение (20)**. 'Тежко, гнетящо чувство' (*Камък на сърцето, душата*). Най-общо казано, метафората (чрез "(ге-)митологичната" мотивация на скритото сравнение) емблематично идеализира, алегорично-митологично "сакрализира делничното банално-стереотипно" - "Ще строи завод, огромен завод на живота..." или стереотипно ге-митологизира, "профанира и банализира емблемите на високото и митологично-чудесното" - "Слънцето - червен дотат", "Луната - пита кашкавал". **Персонализиращо-олицетворяващо-алегоризиращото реторично значение (21)** се образува от изразяването чрез символа (15) на митологичните категории, съставляващи "живата", способна на погвизи, интелигентна (*пожеща* - надарена с *атрибути* (и с *помощници* от събата) и *знаеща* - квалифицирана, *длъжна* и *желаеща* - мотивирана (от *целта*) и *трагедийна* (в *конфликта-борба с врага*) личност (или персонално име - 6). Казано по друг начин - то се получава от символизирането на митичния образ (7) чрез личното собствено име (6) като митологичен *герой* (8) или негов атрибут (9), или (алегоризираща) емблема (10). - 'Персонализация-олицетворение' ("*И камъните въпият (крещат от негодувание)*", "*И камъните го познават*"). Като краен резултат - нарицателното име на предмета фигуративно се превръща в **Собствено лично име** за човек (нерядко свързано с идеята да бъде носител на основно качество на този предмет в особено висока (суперлативна) степен: *Камен* - в случая, по-стара езикова форма, морфонологичен вариант).

От изразяването чрез символа (15) на схематично-формалното откъсване на цялостния образ (27) с непосредствено обкръжаващите го "съседни" и свързани с него други такива цялостни образи (напр. 27. а/, б/, с/..., в отношения като *част и цяло*, *съд и съдържание*, *материал и изделие*, *действие и резултат*, *причина и състояние* и др. под.) въз основа на техни съществени ("емблематични") конститутивни части на съответното цяло (45) или признаци на качества (46) - се получава типът **преносно метонимично значение (24)** - "Такав скален отломък, обработен в определена форма като материал, използван в строителството или за производство на битови или художествени предмети." ("*Къща от камък и дърво*", "*Бюст от бронз върху (ниде-стал от) камък*"). Метонимията се обяснява още по-ясно чрез принципа на Синекдохата (3.а.), както и като модус на "явяване на предмета (виждан-

то му като...)" в различните Пагежи (Вж. III по-долу). Категориално-граматичният тип значение (25) се образува от изразяването чрез символа (15) на отвлечените категории (главно предметна - 26, но включително и името - 6, имплицитната префикация - 37 с единичността - 43 и качеството - 44) на понятието (1.) - 'Същително (*нарицателно, за неодушевен предмет*) име в определен род, число (и падеж)'.
 Ясно се вижда, че всички типове значение са образувани от изразяването на неизразните форми на Предметно-същностния образ (2.) като - Одушевен образ (7) и Цялостен образ (27 с Образец-еталон (38), Схемата (45) и Формата 6 на Предмета - 55) и на Понятието (1.) като - Собствено име (6) и Термин (14, с Предметната категориалност (26), Категоремата (37, имплицитно прецизираща определено качество (44) на отделната (природно-закономерна - 54) предметност - 43) и на техните възможни комбинации чрез езиковия символ като единствена изразна форма на останалите образни и логически форми на предметно-същностния смисъл.

Така накратко семантиката на думата *камък* може да бъде пре-интерпретирана като представлява нейния "предмет" в следния вид: I. 1) като **схема** (силует, напр. като нещо, предмет): '*скален къс*'; 2) като **форма-характеризираща качествена определеност**: '*твърд, тежък и чулав*'; заедно (1) и 2)) съставляващи 3) специфичния **цялостен образ (картинен вид)** в първата стандартизирана представа (когато напр. чуем звукосъчетанието [k'амък], както стандартизирания (обобщен) образ на представата, представящ "предмета" в неговата **уникалност**, който не само а) го **категоризира**: '*скален къс от повърхностния слой на земята*' (в неговата принадлежност към клас, семантично поле), но и б) го **индивидуализира** (като го разграничава от всички други в класа и чрез тях - и от всички останали) главно според специфичните му свойства и от гледна точка на човека според неговата употреба, полезност, ценност: '*твърд, тежък и чулав, използван като материал в строителството и за изработка на предмети на бита и изкуството*'. Двете заедно: а) с 1) и б) с 2) съставят дефиницията на (т. нар. пряко, основно, контекстуално независимо) **значение** - 4). Оттам нататък това значение може или да развие други по-конкретни: а) **частни** (второ, трето и т. н.) "обикновени" значения във всекидневния език, или да се конкретизира като се развие или в значение-термин б): напр. *Гол.*, *Строит.*, *Мед.*, или като в) **образно, фигуративно** значение: напр. '*Нещо особено твърдо*'.

Кръгът продължава възходящо по спиралата: II. Наричателното име на предмета фигуративно се превръща в 5) собствено лично име за човек (нерядко свързано с мотива да бъде носител на основно качество на този предмет в особено висока (суперлативна) степен): срв. напр. *Камък* или 6) местно название: напр. производното *Камънец*.

След това III. 11) образът на предмета (срв. 3) може да се **емблематизира** (10) или вторично схематизира (срв. с 1) за да представи алегорично друга отвлечена идея, обикн. като вторично символно го характеризира с основни качества и функции (срв. 2) чрез неговите характерни атрибути (9, срв. с 3), напр. *камъкът* от пращката на *Давид*, повалил *Голиат*, (срв. също и *мечът* на *Зигфрид*, *светият граал* и *кръвта* на *Христос*...). Те (9 и 10) са непременно обединени от единен **мотив** II) - същностния момент на идеята, която обуславя свързаността и единството не само на атрибутата (9) с емблемата (10), но и на тях с терминологичното, обикновено (буквално) и фигуративно (преносно) значения (срв. 4 а-в), както и със собствените лични, местни и функционални имена (срв. 5 и 6).

И накрая IV. Предметът се **митологизира** чрез **одушевления образ** (7) и **митологемите** (8-12 и 4) като или а) се **сакрализира** (напр. като същински свещените *Черен камък* в Мека за мохамеданството, *Скрижалите*, получени от Мойсей на Синайската планина за юдаизма, *Библията* (етимол. 'Книгата'), *нафората* или *виното* при Св. Причастие, или б) се **профанира** като "**стереотип**" (12 - типизиран (образцов) случай на успешно постигане на желани (от всички битово-житейски цели), или в) се **идеализира** като естетически или нравствен "**идеал**" (4) или (Божествено, като Абсолют) благо - образец за красота и свършенство (като напр. *скъпоценен камък (брилянт)*, *философски камък*, *златната ябълка*...⁸).

Обобщеният извод от сравнението между Йерархията на речево-езиковите семантични равнища (от първата част на този текст) и Общата схема на значението и смисъла на лингвистичния знак (от втората му част) е впечатляващият с очевидността си изоморфизъм на йерархичните им структури с (почти) напълно съвпадащи компоненти.

0. **Абсолютна(та) идея** (като цялостно пълно познание) от равнище **H**. На Схемата като **Абсолют** е възможна само като (неразлично) сливане с **Аза** от равнище **8**. и е неизразима, освен чрез "априорни" идеи (като *сът,*

желая и *мога*) и освен в допирната точка (# 0) с **Идеала** (като *Бог, душа* и *воля*) от равнище **7**. чрез езикови символи като **Семантиката** от по-предното ниво **F**.

1. **Идеята** като **адекватно, истинно разбиране-интерпретация на същността на предмета** от ниво **G**. на Схемата (като адекватация на предмета с интелекта) е дискурсивно изразима само като (научно-философски) **Идеал** чрез **Семантиката** от по-предното ниво **F**. на Схемата като **Епистема** (предикаментите - **начало & край, част & цяло, причина & действие (следствие), необходимост & случайност, време & пространство, съдържание & форма, същност & явление, количество & качество, нещо & нищо, субстанция, отношение...**) от равнище **6**.

2. Очевидно е съответствието между **Идеалите** (като **цел - красота - благо**) с **Митологемите** (**герой, враг, помощник, борба, средство, цел, сцена**) от равнище **7**. с **Идеала, Стереотипа, Мотива, Емблемата, Атрибута** и **Героя** в **Одушевления (титичен) образ** и **Личното собствено име**, изразявани като Митологеми чрез **Семантиката** като **достоверно, "истинско" разбиране на същността на предмета** от ниво **F**. на Схемата.

3. Явно е и съответствието на **Лексико-семантичните (топологични) области (онотасиология)** от равнище **5**. със **Семантиката** и **нейните типове значения, Термина** и **Символа (семасиология)** от ниво **E**. на Схемата.

4. На **Частите на речта** в субектно-обектната **сигнификация** от равнище **4**. съответстват **Предметните категории** като **субстанция / процес** от равнище **D**. на Схемата.

5. На **Референтно-предикативната Изреченска структура** от равнище **3**. съответства **Имплицитната предикация** или **казването на нещо (речта, предикат)** за **предмета (тема, обект)** от ниво **C**. на Схемата.

6. На равнище **2**. на **Модусите** съответства думата-знак, изразяваща **мнение за (и отношение към) Предмета** от ниво **A**. на Схемата като **действителен, възможен или необходим** (в **Разказа-интерпретация** от ниво **F**. на Схемата или - от гледна точка на знака - **знакова интенция**).

7. На равнище **1**. на **Шифтерите-деиксиси** (както сочи терминът) съответства думата като обозначаваща **ситуативно определен Предмет, за който се говори** (конкретно съществуващ "в определено време и на определено място", напр. *камъкът* в *ръката* или *гадена ябълка*, падаща от определено дърво в определен момент на определено място

под него) от ниво A. на Схемата.

Всички тези съвпадения обясняват прехода на езика в реч и обратно, както и на езиковия знак в текст и обратно. Нещо повече - те осигуряват и разбирането-интерпретация на смисъла в езика и предаван чрез езика.

III. Един поглед в обратна перспектива може би ще изясни и понятието за **нулевата степен на езика**, след като бе даден отговор на въпросите без какво е невъзможен елементарният език и какво представлява основната езикова единица - думата-знак. Тази обратна перспектива, за сравнение с демонстрираните дотук резултати от предимно аналитично-индуктивния подход чрез речников анализ на семантиката на езика, в допълнение на резултатите от диалектико-феноменологичния подход към семантиката на езиковия знак, може да бъде представена и чрез чисто теоретично-дедуктивен конструктивистки подход.

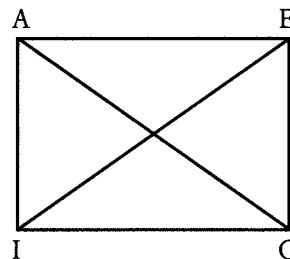
Като начало може да се започне от "нищо(то)" или да се изследва *възможността* за създаване на формален логически (алгебричен математически) семантичен "език" на първичните отношения. Семантичните единици (термини) на такъв "изкуствен" език може да бъдат с неопределено собствено семантично съдържание, напр. *a, b* и т. н., а единственият им смисъл да бъде пресечна точка на логически отношения. Може да се посочат най-простите такива отношения - *и* (+, възможност за съвместно наличие на два термина едновременно - двойно утвърждение, *конюнкция*), *или* (\vee , -, невъзможност за наличие на два термина едновременно - утвърждаването на единия е отрицание на другия, *дизюнкция*), *ако..., то* (\rightarrow , наличието на един термин (е пресупозиран от *и*) имплицира наличието на друг термин, *импликация*).

Посочените основни логически отношения може да бъдат разглеждани като синтактични правила за свързване, разделяне и включване в съставянето на съждения, но и като семантични правила за изграждането на парадигми от бинарни опозиции по един и същ признак, присъстващ в различни форми в двата термина, т. е. на противоположност (контрарност), на бинарни опозиции по наличие или липса на определен признак, т. е. на противоречие (контрадикторност) и йерархичните отношения на включване (импликация) между породените от тези опозиции комплементарни (подпротивоположни) термини. Ясно е, че семантична парадигма

може да бъде установена (построена), изхождайки само от един първичен термин (A). Когато бъде включен като член на парадигма, той (логично) поражда и своя контрарен член (не-A). Тези два члена (логично) пораждат техните съответни отрицателни контрадикторни членове (\bar{A}) и ($\overline{\bar{A}}$)⁹.

Разгледаните до тук отношения са представени в тяхното системно единство чрез т. нар. *логически квадрат*¹⁰, използван като мнемоническо средство за запомняне на отношенията между четирите основни вида съждения в Аристотеловата логика: общоутвърдителни (A), общоотрицателни (E), частноутвърдителни (I) и частноотрицателни (O), където отношенията A - E са отношения на противоположност (контрарни), A - O и E - I на противоречие (контрадикторни) и I - O подпротивоположни (субконтрарни). A - I и E - O са отношения на подчиненост, представени чрез:

Схема II

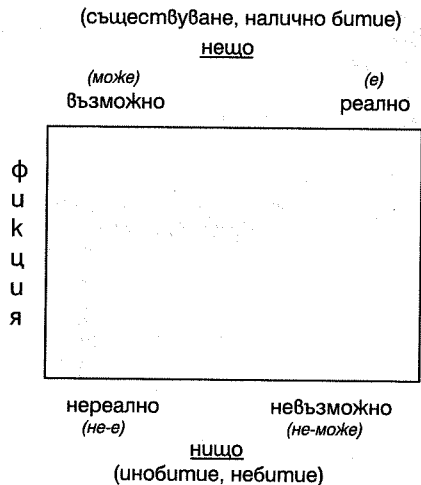
Чрез разгледаните логически и семиотически квадрати може да бъде анализиран всеки неопределен термин (напр. A) от всеки изкуствен език, като още с неговото утвърждаване (полагане), автоматично (по законите на логиката) се пораждат още 3 взаимосвързани с него в опозитивни (и пресупозиционни подчинени) термини като членове на образувана от тях елементарна парадигма. Така семантиката на всеки "език" (логически) неизбежно се проявява като "код" или йерархична парадигма - йерархично структурирана система на базовото ("нулево") ниво на семантиката.

Също така всяка (произволно взета) отделна дума от естествения език, в момента на нейното семантично утвърждаване като реално съществуваща (като функционално единство на план на израза и план на съдържанието), не остава семантично изолирана, а веднага образува парадигма на опозиции от посочения тип, а структурираните йерархии на парадигмите образуват системата. Въпреки че термините в естествените семиотични системи като езика са семантично определени (носещи собствено значение) знаци, думи, те също изграждат парадигми на зависимите (от тях опозитивни и подчинени) членове и се оказват включени в определени парадигми на по-обща категория. Това означава, че заедно с тяхното анализиране, те биват и категоризирани.

Посочените общи характеристики на думите-знаци в езика най-добре и с най-голяма степен на сигурност може да бъдат анализирани в рамките на своите ка-

тегории по принципа на логическия квадрат чрез заместване на абстрактно-формалното А с която и да е конкретна дума от даден език, за да се намерят непосредствено свързаните с нея термини-думи, членове на същата категория. Като пример може да се започне с разглеждането на семантиката на думи с най-общо семантично съдържание като *нещо* и *нищо*.

Схема III

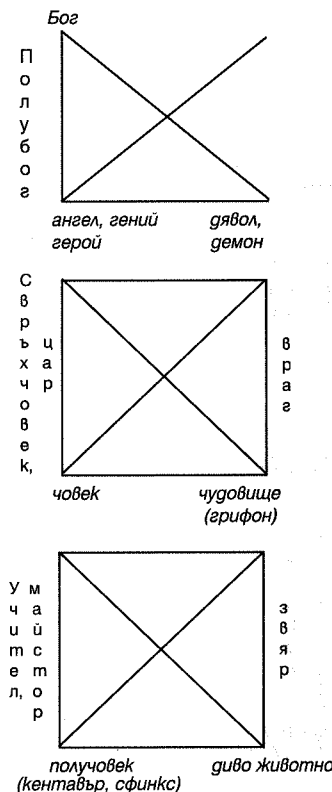
Примерът изглежда случаен, но все пак представлява опит да се започне от самото начало - от най-общите и най-простите думи в семантично отношение. Тази схема показва, че дори да се интересуваме от семантиката само на една дума (била тя и най-сложната или най-простата, напр. *нещо* или *нищо*), тя не може да бъде определена самостоятелно и неизбежно се оказва семантично обвързана с други, от които се поражда. В случая *нещо* е породена от съчетанието на противоположните термини *възможност* (потенциалност) и *реалност* (актуалност), антонимната *нищо* от съчетанието на получените чрез отрицание противоречиви (подрепроположни на първите) термини - *невъзможност* и *нереалност* 11.

По същия принцип е възможно да се анализира и понятието за всяко *нещо* - 1) като название на "реално" съществуващ предмет в основното му значение (независимо дали се схваща като реално възприемаем, въображаем или мислим, но предимно като реално възприемаем т. е. денотативно-явленчески феномен, 2) като (научно)теоретичен термин на предмета (независимо дали се мисли като общ (категориален), особен или единичен, но предимно като общокатегориален т. е. десигнативно-същностен ноумен), 3) като фигуративно значение (на предимно въображаем (имагинативно-

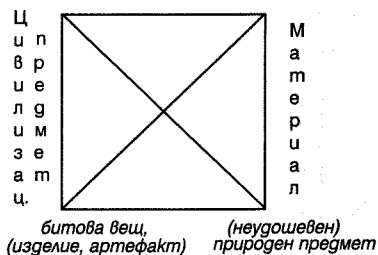
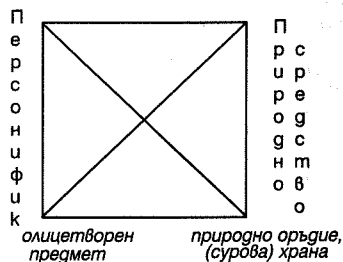
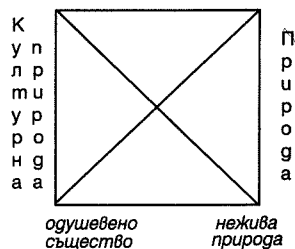
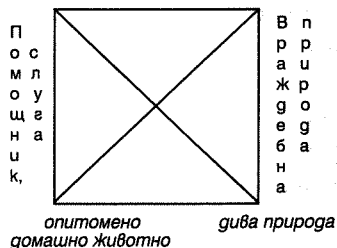
фикционален, приказен) особен митично-фигуративен предмет и 4) като производно (метонимично) значение на друг предмет със същото название. За избягване на ненужното натрупване на подобни схеми, тук *нещото* се представя едновременно като *назован предмет* в различните му модуси и по този начин се представят и типовете значения със семантичните отношения в думата по принцип.

При по-нататъшен анализ може да се използва тази схема с надграждане по степен на общост и семантично включване на семиотически квадрати и да се проследи как от най-общия (в семантично отношение) термин, който може да бъде поставен на мястото на първичния термин *нещо*, се пораждат останалите погредни термини-думи в системата на езика, за да представят неговата "Онтология" 1211.

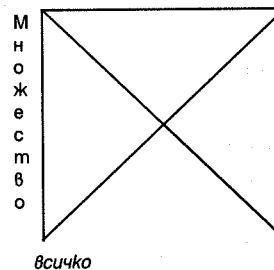
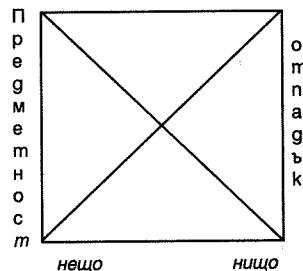
Схема IV

получовек диво животно
(кентавър, сфинкс)

битова вещь (неодушевен)
(изделие, артефакт) природен предмет

От тази езикова онтология може лесно да се състави един вид (митологично)езикова картина на света, както може да се намери представена напр. в общ енциклопедичен или минимален, "среден" или "пълнен" идеографичен (тематичен) речник или на речник на лексико-семантичните полета¹³. От първия член (Бог) на тази йерархия без особена трудност може да се съставят теогонии със съответните йерархии в пантеоните на боговете в различните (главно политеистични) религии. Също не е проблем да се състави пантеон на героите, йерархия на (9-те) чиновите при ангелите със съответните им имена в ангелологията. Подобно е положението и според противния термин в демонологията и при хтоничните "същества", както и за митичните чудовища. Същото важи и за многобройните сфери на човека - от физиолого-антропологична (тяло, болести) през роднинско-семейна, родова, обществена (със съответните "роли" във всичките ѝ подобласти), та до производствено-професионално-пазарната и до култур-

но-интелектуално-политическата с всичките им учреждения и (частни, социални и държавни) институции. Дивите животни и одушевени същества, растенията и неживата природа се включват в известните зоологически, ботанически и геологически (популярно-езикови или научни) таксономии (породите опитомени животни и културните сортове растения също са класифицирани в зоотехниката и агрономията). Значителните природни обекти са систематизирани от географията и астрономията. За предметите - природни, оръдия за производство, продукти, битови "вещи" също съществуват съответните номенклатури в различни специалности и богати списъци за производствените артикули и за асортиментите на пазара. (Като олицетворени "предмети" и персонализирани "обекти" се проявяват предимно природни или отвлечено-абстрактни същности, а пък общата категория одушевеност е оставила своя "отпечатък" в детайлно развития и редовно прилаган зооморфен код при назоваването на растения (срв. и Греймас¹⁴ в примери от популярна езикова таксономия като *теча лапа, вълча уста, ораов нокът, котешко езиче* и мн. др.) и в антропоморфния код при назоваването на части от тялото при животните.

Отляво на схемата попадат термините за *културни* понятия, противопоставени на *природните* отгясно, освен това позициите на всички нива на йерархията отляво са заети от съществителни имена с различна степен на одушевеност, през олицетворението и персонификацията, та чак до *битовата вещь (артефакт)* не само от типа на *кукла*, но и като *фетиши* (предметно олицетворение на житейска ценност) и дори възможно на най-низшето ниво на (неопределеното) *нещо* като напр. *тотем* или *идол*. Това, разбира се, е само една примерна естественоезикова митологична ("популярна") онтологична йерархия без претенции за пълна прецизност и изчерпателност¹⁵. Тя обаче се потвърждава от "естествената" класификация на имената, изразяваща се ("универсално") и в езиковите структури чрез граматическия строй на типологично различни езици. Категорията *одушевеност/неодушевеност* е сред централните¹⁶ при класификацията на съществителните (а и прилагателните, някои числителни и местоимения). Според тази двудялба съществителните се делят на собствени и нарицателни имена, като одушевените съществителни могат да носят и лични собствени имена. Известно е, че в разреда на одушевените се включват живите същества - хора, животни и представяните като живи - *дявол, кен-*

тавър, дракон и дори *кукла* или *огън* (напр. на Зевс у Омир). Боговете имат лични собствени имена - *Кронос, Гяя, Зевс, Агонис, Вишну, Шива...* (и дори нарицателното име в езика на гадена монотеистична религия се схваща като собствено - Бог), също и дяволът (от което произхожда сатанинство), (арх)ангелите - *Михаил, Гавраил*. Гениите се идентифицират с имената на съответните хора или градове, които покровителстват. Героите от *Ахил* и *Херакъл* през *Давид*, та до *Джеймс Бонд* и *Ратбо* - също имат имена (и нерядко биват обожествявани), лични собствени имена имат и кентаврите - *Хирон, Фол*, чудовищата - *Горгона-Медуза, Минотавър, Дракон, Змей Горянин*, хората - *Александър, Георги, Мария*, домашните любимци и гобитъка - Шаро, Белчо, Дорчо, Фюри, Буцефал, Росинант, одушевените същества (в тесен смисъл на термина), олицетворените - врачето Чук-Чурик (и персонифицирани) "предмети" - Победата (Нике), Справедливостта (Темуга). Освен куклите - Мими или Барби, дори и артефактите може да носят свои "лични" собствени имена - като Нотунг (мечът на Зигфрид) или Ескалибур (мечът на крал Артур), или имената на емблематичните за типа продукт производствени и търговски марки - Мерседес, Ферари и Порше за коли, Харлей Дейвидсън, Ямаха за мотоциклети или Агидас и Бенетон за спортни обувки или грехи. Одушевените съществителни имена имат различни морфологични форми за число, род, в парадигмите на склоненията (в езици със запазна морфология на падежната система), различни са и местоименията, както и числителните (един, двама, трима срещу един, два, три и т. н.). Специален раздел са олицетворените нарицателни имена, достигнали до персонализация (от много от които са образувани лични собствени, срв. напр. богините на победата, на справедливостта и правосъдието, боговете на ветровете в гръцката митология и мн. др.). Олицетворението и персонификацията (и инкарнацията (реификация) и одухотворяването) не са само реторично-стилистична фигури - алегория и метафора в мита, баснята и поезията, а преди всичко лексикално-семантична база за образуването на преносни значения на думите в езика със сериозни особености на граматичното формообразуване.

Странно е на пръв поглед, но изглежда, че общоналожилото се мнение за принципната разлика между семантиката на одушевени и неодушевени и особено между нарицателни и собствени (и лични) имена не се съгласува с фактите от приведените примери. Напротив, внимателният и цяло-

стен анализ показва поне, че значението е феномен със сложна структурирана същност и многолики проявления с всеобхватни рефлексии и последици за граматичната структура и за цялостната система и функциониране на езика.

Последната схема е представена планиметрично поради дадените условия за изписване, но всъщност двата върха на йерархията (Бог и всичко) съвпадат и тя образува антропоцентричен кръг. Според епистемологичните предпочитания на модерната позитивистична и постмодерната неопозитивистична доктрина, *Бог* може да бъде заместен с *костос* (или *вселена*), *дявол* с *хаос*, *герой* със *супермен*, *чудовище* с *извънземно*, *получовек* с *киборг* и т. н. Нищо не пречи схемата да се чете и обратно, т. е. да бъде обрънатата с главата надолу или *всичко* да бъде заместено с *вселена* (или *костос*), *нищо* с *хаос*, (**неодушевен**) **предмет** с *природа*, *битова вещь* със *стока* и т. н., и да добие вещно-центричен вид. Проблемът е там, че такава онтология не се различава по принцип от нещо, което също може да бъде наречено митология (или по-точно - идеология), но модерна и позитивистична. В екстремния ѝ (политикономически) вариант *Бог* може да бъде заменен с *генерален секретар*, *дявол* с *класов враг*, *герой* с *партиен функционер*, *чудовище* с *ренегат*, *получовек* с *лунпен*, *човек* с *член на работническата класа* и т. н. - въпрос на вкус, т. е. на ценностна система (аксиология). По-важното в случая е, че опозициите и йерархичните отношения остават едни и същи.

Според подобни предпочитания, целият текст на този параграф може да се чете и обратно, т. е. отзад напред, като се започне от последните схеми и се стигне до първата (с логическия квадрант). Така вместо теория на конструиране на йерархичната система на смисъла от нулевата му степен - *нищото*, се получава неволен "принос" към постструктуралистката (Бартианска) или деконструктивистката (Деридуанска) постмодерна теория, т. е. свеждане на семантиката не само на синтактиката, но и на парадигматиката на езика до *нищото* - нулевата ѝ степен, а оттам - до нулевата степен на езика.

Вместо **Заклучение: Идея, фраза, сцена**. Както математическата точка се развива в линия, а линията - в равнина и/или тяло в геометрията и изобразителното изкуство, така и езиковата идея се развива във фраза, а тя - в текст. Изобразяването на тялото обаче изисква съответна пер-

спектива, а изразяването на текста - "сцена". И обратно - както тялото в перспектива може да се сведе до (равнинна) линия, а тя - до точка, така и инсценираният текст може да бъде смислово кондензиран до фраза (заглавие-тема), а тя - до (основна) идея. (В логическо съответствие - силостичното умозаключение е разгърнато съждение, а то - разгърнато понятие и - обратно). Всички тези тройки са аспектиални хипостази на едни и същи съдържания и се управляват от едни и същи смислови принципи. Генералните принципи на езика в аспекта на неговото функциониране в комуникацията са следните:

Първи такъв принцип е този на рамкиращата която и да е случка-събитие **СЦЕНА** с актуалните участващи в инсценировката (говорещ и евентуално слушащ и "публика") и функционалните актантно-действащи лица (или герои). Отношенията в сцената са ролеви и техният синтаксис и акторизация са известни (от описанията на Проп и Греймас). Във фразата сценично-рамкиращият принцип се проявява в референтното субектно-обектно предикативно отношение. На нивото на думата-знак принципът на сцената-рамка се проявява в отношението на имплицитна предикация на смисловата предметна същност спрямо предмета-денотат, проявяващо се в цялостния образ като рамкиран образ и изразявано чрез значението.

Второ, посочените сценични отношения в текста се губират в изреченската фраза като падежни. Падежът може да е изразен (чрез съответни морфо-форманти в синтетичния тип езици) или да не бъде формално изразен (в аналитичния тип), но падежните отношения в семантиката на субстантивите се запазват и може да бъдат наблюдавани като проецирани в различните значения на полисемантичната дума, както и във вътрешната ѝ форма. Явно е, че заграница на принципа на сценичната актантност прозира по-дълбок глобален принцип и това е **принципът на ПАДЕЖА** като фундаментална семантична закономерност, която действа и на всички нива в езика - не само в традиционно свързаните с падежите а) морфология и б) синтаксис, но и в) в словообразуването, и г) в текста. Не е трудно да се забележи и пълното съответствие между това, което е известно като словообразователни типове и типологията на значение-образуването и падежните отношения¹⁷. Въпреки засиленото развитие на лингвистиката на текста, все още не е забелязано, че и това, което се нарича граматика на текста, и добре известните (още от Вл. Проп, Тениер и Греймас) пер-

сонажи или актанти също се основават на падежни отношения или роли. Без падежа - тази най-дълбока граматико-семантична категория на категориите - не би било възможно и функционирането на езика изобщо, защото не е възможен (нито на теория, нито на практика) естествен език с цялото му граматично богатство (и своеобразие) без "ключова" категория, която не само да свързва различните нива на езика, но и да позволява "отключването" на прехода на единици от един ранг към единици от по-горното и надгорното му ниво, и в края на краищата - да осигурява акумулирането, поддържането и управлението на смисъла. Това осигурява действието на езика като семиотична система и това позволява предаването (пораждането и разбирането) на смислени съобщения (изказвания, текстове) на даден език като семантично средство за комуникация. За някои теории съществуването на такъв универсален (като падежния) принцип, действащ на всички нива, би довел до езикова регундантност, за други - до плеонастични явления и несъответствие с постулирания принцип за "езиковата икономия", но всъщност чрез падежа се осигурява смислов (семиотичен, семантичен, а и граматичен) контрол на всички нива в системата-език, както и в процеса-общуване. Без такъв контрол няма истинско владеене на езика, нито реална човешка комуникация и разбиране на предавания смисъл. Той играе ролята на семантично съгласуване, каквото е повърхностното морфо-синтактично съгласуване, в чиято основа е. Нарушаването на второто е неправданост, а на първото - nonsens, безсмислица (или в най-щастливия случай - парадокс). Идеални примери за илюстрация са речевите грешки (които сме разгледали в друга работа¹⁸).

И накрая следва да се изясни принципът на **ВЪТРЕШНАТА ФОРМА** и на "нейно величество **синекдохата**" (която отново се превръща в "централна фигура на реториката" по сполучливия израз на ЦВ. Тодоров¹⁹), по който се осъществява постоянното движение на мисълта от обобщаване към единичност и обратно, а с това и на преминаването на езика в реч (при адресанта) и обратно (при адресата). Освен това, синекдохата често не действа еднозначно спрямо цялото (или общото), а го характеризира същностно като предмет от различни гледни точки. Напр. *корабът* може да бъде синекдохично представен не само като а) *кил* от гледна точка на конструкцията и образа на движението му за наблюдателя (без който се превръща в a1 - (неустойчиво и бавноподвижно) или a2 (проби-

то) корито), като б) *борд* от гледна точка на моряка или военния или като в) *палуба* от гледна точка на пасажера, но и като г) *каюта* или д) *койка* - временно жилище и легло, а също - за търговеца или пирата, или за пролетарския поет - като е) *търъм* (пълен със стока, плячка или "с лепкав мрак", Вапцаров) и дори като ж) *машините с витаата* или пък *веслата* (срв. у Омир) или *паатната* като вид според двигателната сила, като образ ("белеет парус одинокуй", Лермонтов) за лирическият поет или от гледна точка на далечния наблюдател от брега. ("Предметът" на думата е представен номинално (номинатив) и 1/ партитив (а - ж) с 1а/ отрицание (a1), 2/ генитив (ж), 3/ акузатив (в, з, г, е) с 3а/ транслатив (a2), 4/ приименен генитив (б - за моряка) с 4а/ посесив (), 5/ локален - илатив (е), 6/ локален (в), 7/ есив (евентуално *дървото, желязото* - от моряшкия жаргон), 8/ аблатив - граница (б)). Като резултат се оказва, че думата (в случая - *кораб*), макар и да не е развила всички производни значения по падежния принцип на семантиката, синекдохично е представила същността (на кораба) във всички падежни позиции, в съответствие с "гледните точки към предмета", т. е. това, което не е изразено в микросемантиката на думата, обикновено е изразено в макросемантиката на лексико-семантичното поле или в тоталната семантика на символично-знаковия език. С други думи синекдохата е не само **фигуративна**, но едновременно с това и **конструктивна вътрешна форма** на думата-име. Метонимията и метафората също може да играят ролята на вътрешна езикова форма, но като "маски" на скрития в отношенията на съседство или на скритото вътрешно сравнение в образа синекдохизъм. Вътрешната езикова форма е същинската мотивация на семантичния развой на думите в саморегулиращата се езикова система с главно свойство "каскадният" ѝ символизъм, управлявани от единния смисъл на езиковия "гений на народа" (изразявайки се в духа на Романтизма). И така, функционирането на езика се основава на взаимосвързаните и отчасти дублиращи се (действащи семантично компенсаторно) принципи на Сцената, Падежа и Вътрешната форма.

Въз основа на всичко казано до тук, може да се обобщи, че нормалното положение е човек да притежава адекватно разбиране на значенията на думите в езика, който говори, поне за целите на общуването на този език. Това значи, че той разбира повече или по-малко адекватно, в една или друга степен и предметната същност или смисъла на думите. Идеалното по-

ложение е пълната адекватност на това разбиране, т. е. *adequatio rei et intellectus* или тъждество на предмета с идеята за него и с предметната му същност, която значението изразява. Минимумът е разпознаване на знаковата общност и съответствие между предмета и разбирането му, както и прагматично адекватно владеене на употребата на знаците за целите на общуването. Нормалното положение е между тези две крайности, а не между идеала и липсата на каквото и да било разбиране поради това, което привържениците на идеята за крайния конвенционализъм на езиковите знаци смятат за тяхно единствено достойнство - арбитралността или условният им характер. Условният характер обаче се основава на друго, по-общо (и редундантно проявяващо се на всичките нива на езика) свойство - общността на смисловите структури - текстови, изреченски и словесни, в чиято дълбинна основа стои общ генерален граматичен принцип и това е **принципът на пагежа**. Не е проблем за нормалния носител на езика да построи разказ за преживяна от него случка с правилни изречения и с използване на гуми в подходящите им значения само благодарение на езиковия си опит, без да е необходимо да знае наратология, синтаксис или семантика. Интуитивният опит го е научил, че в езика (за разлика от логиката) няма безсмислени разкази, нищо не говорещи изречения и празни гуми, стига да са правилни, т. е. конвенционално-нормативно възприети и утвърдени. По тази причина (или благодарение на това) е възможна всякаква интерпретация, както и сигурността на такъв разказвач, че го разбират адекватно, а и че той адекватно разбира всичко, което му се говори (поне "по смисъл"). Значи на всяко езиково ниво съществуват тези редундантно повтарящи се смислови структури - *на пагежа* - на всички нива, на *езиковата мотивация (вътрешна форма)* - на всички нива и на *инсценирания героичен наратив* - на всички нива (такава е дори формата на дефиницията на значенията), обединени от предикацията (същностно-предметна интразнакова, субектно-обектна изреченска интерзнакова и героично-дейтелна дискурсивна (авто- и интер-)разказвателно-комуникативна, и "авторски-събитийна" наративна интеркомуникативна. Всички изброени структури са смислово-функционални и благодарение на това действат като "компенсаторни механизми" при разбирането на предавания езиков смисъл, не само като прагматично-езиково усвоени, а и като общопрагматически навици на човешката дейност (и до-знаков жестикулен праксис²⁰, и

стилизирано общуване в пантомимата) и мислене изобщо.

Изоморфната предметна структура на тълкуваните значения и гуми (поне на субстантивите), противно на наложилото се мнение, се оказва обща както за конкретна, така и за абстрактна лексика, както за реални, така и за фантастично-фикционални предмети и дори както за предмети, така и за живи същества и дори за личности. Въпросната обща смислова структура или рамка на дефинициите (което значи и на значенията) не е произволна. Преди всичко тя е логически ограничена от значението-термин (срв. етимологията - 'граница'), от една страна, и, от друга страна - от фигуративно значение (другата граница, след която се губи смисълът на гумата). Дори когато се разглежда моносемантична гума, схемата на значението ѝ се свежда до - (словесно) изобразяване на предмета на гумата като (пространствена) форма, качества, категориална определеност и предметно-същностно разбиране (за артефактите - функция, за природните предмети - полезност и употреба, за абстрактните имена - аксиология). Най-общо казано, "всеки членоразделен звуков комплекс, разпознат като свързан с някакво значение" като гума може да бъде "минимално разбрана" от носителя на езика като "нещо с някакъв вид и качества, свързано с хората". Това е слабовероятен пример за празно значение (празно понятие без образ), но езиковата структурна схема (на нагледа, ако се говори Кантиански) не го унищожавя като нищо, а в края на краищата го спасява като нещо, някакъв предмет чрез първичната символност на гумата-знак в отношението звучене - значение.

БЕЛЕЖКИ

¹ Преди всичко трябва да се открият заложените в езика средства и механизми за такова повествователно представяне, които са на разположение на разказващия човек. Ясно е, че за целта е необходима достатъчно обща семантична теория, обхващаща езика като цяло (не само като система, но и като процес, реч). При разглеждане на езика като такава комплексна система, от глобална гледна точка, изникват поне два въпроса: 1. От колко под-системи е съставена тази сложна система, кои са нейните равнища и каква е тяхната йерархия (а също, кои са единиците на всяка от тези подсистеми и коя от тях е основна за цялата система)? 2. Коя е основната функция на системата? За да се намери зад-

волителен отговор на тези въпроси, явно трябва да бъде открито нещо **тре-мо**, което да свързва подсистемите и функциите, за да бъде възможно да се отговори на фундаменталния въпрос: *Кой е основният принцип на функциониране на системата?* Това трето нещо би трябвало да бъде или единица, основна за системата като цяло (като например думата или изказването), и/или няколко (минимален брой) единици, общи за цялата сложна система, които да осигуряват нейната изоморфна (и/или хомоморфна) природа, както и превключването между системата като схема и системата като процес (и обратно). (Тези проблеми са подробно обсъдени в Касабов, И., Разказващият герой в езиковата митологична "картина на света". - Във: *В търсене на типичната тъкан*, С, Изд. "Боян Пенев", 2002, стр. 159-168 (в превод на френски - пак там, р. 152-162).

² Резултатите от анализа на лексико-семантичната (под)система на езика въз основа на работата ни върху *Семантичен речник-миниатюр* (Касабов, И. С., Универс. изд. "Св. Кл. Охридски", 1990, съдържащ 850 заглавни думи) разкриват специфичната "**картина на света**" в българския език. Като теоретичен конструкт, този *Речник* се приема за представителен за лексиката в цялост със съответната структурна организация на лексико-семантичните полета като система. При съставянето на *Универсален енциклопедичен речник* (Касабов, И., Симеонов, Кр. и др., I и II т., С., Изд. "Свигас", 1999 и 2003, обхващащ 10 000 заглавни единици, вж. Преговора) се установи принципът всички заглавни думи да бъдат дефинирани в три отделни части - терминологична, обикновена езикова и метафорична. В първата част думата се дефинира като термин (*terminus technicus*), във втората част като *всекидневна*, "*наивно*" значение и в третата част - като *метафорично значение* (или общо, неконкретно значение).

³ Wierzbicka, A., *Lingua Mentalis. The Semantics of Natural Language*, 1980, Sydney, New York, London.

⁴ Срв. Подобна многочленна класификация (от която концептуално е повлияна тази Схема, но е развита по други принципи) в Лосев, А. *Философия имени*. - В: *Самое само*, М., 1999 (I изд. 1927).

⁵ В различни теоретични парадигми Идеята може да се схваща различно: като хужожествена или литературна - основна мисъл или възглед върху типичното или финална житейска поука-"премъдрост" (в баснята и притчата-парабола), като философска в различните традиции - неделими уопостигаеми форми (атоми - Демокрит), прабрази на нещата от сетивно възприемаемия свят (Платон), понятия на разума, за които няма съответстващ предмет в нашата сетивност (Кант) или обективна истина (Хегел) и дори във всекидневен практически смисъл като общо понятие за даден предмет или основно, определящо положение, принцип в система от възгледи и дори като творчески замисъл. Тук тя е преди всичко (идеална, висша степен, равна на) адекватно разбиране на предметната съ-

щност, символично изразена от Думата-знак (наред с всичко изброено).

⁶ Отделен твърд и тежък скален отломък от повърхностния слой на земната кора (използван като материал в строителството и за изработка на предмети на бита и изкуството), едно фигуративно 'Нещо особено твърдо' и три терминологични: *Геол.* 'Твърда, тежка и чуплива минерална маса в горния повърхностен слой на земната кора с разнороден химичен състав (с преобладаващ кремний, познат като елемента силиций)', *Строит.* 'Такъв къс, обработен природно (валчест речен) или специално (гялан в различна форма или трошен, като материал, използван в строителството', *Мег.* (обикн. мн.) 'Твърди минерални къчета, частици (конкременти), които в резултат от някои заболявания се образуват в вътрешните, жлъчните или пикочните мехури на човека и нарушават тяхната дейност'.

1/ Думата **камък** безспорно представлява устойчив комплекс от членоразделни гласови звукове [k]-[a]-[m]-[ъ]-[k] (срв. # 57 от ниво В. от Схемата).

2/ Този комплекс [камък] представя акцентно-егинната **фонетичната гума** (56 от Схемата), произносително съставена от две **срички** (срв. 58) - [ka-] + [-мък]. Всяка промяна в реда на сричките, напр. [мък-] + [-ka] в обратен ред води до несъществуващ (несвързан с разпознаваем смисъл) звуков комплекс или до друг, подобен на някой съществуващ [мък(к)а] като фонетична гума. Промяната пък на реда на звуковете в комплекса като (възможна исторически) начална метатеза [акмък] или друг вид (исторически допустима) трансформация [акмен] и [камен] или на акцентуваната сричка чрез ударението на гласния звук [камак], всъщност звучат като [къмак] също води до несъществуващ (несвързан с разпознаваем смисъл) звуков комплекс или до подобен на някой съществуващ - в случая щастливо (приблизително) съвпадащ със същия звуков комплекс, но в обратен ред на съставлящите го звукове. Всеки такъв звук трябва да бъде разпознаваем (и като възприемане, и като произнасяне) като отделен и различен от останалите като него, напр. в [кам[ъ]к] за разлика от [кам[а]к], за да се различават фонемните варианти, при които гумата, макар и произносително и по звучене различна, остава една и съща (свързана с едно и също значение и [k/амък] за разлика от [з/амък], където замяната в началната позиция на гумата води до различаването на две отделни фонемни /k/ и /з/ и съответно - две различни (свързани с отделни значения) думи. При това положение в последния случай става въпрос за отделни фонемни, а в първия - за **варианти** на една и съща **фонема** (41). База за различаването на фонемите са фонологичните **интегрални** (49) и **диференциални** (50), (смисло)различителни признаци. Така напр. /k/ е **въларна**, **преградна**, **беззвучна** твърда съгласна, **докато** /з/ е **алвеолна**, **проходна**, **звучна** твърда съгласна, където двете фонемни са в опозиции по първите изброени диференциални признаци.

3/ В разглеждания вече фонологичен комплекс се наблюдава едно по-висше единство - на **корена** (51) на гумата, който в случая може да се разглежда като **ка-**

тък, съвпадащ с гумата (като коренна от съвременна, синхронна гледна точка) или като камъ- (+ суфикс *-къ*) или *ка-* + суф. *-менъ* от историческа, диахронна позиция). Това единство може би не се приема за по-висше от морфологична гледна точка, но от семантична позиция това е безспорно, тъй като коренът (исторически) съдържа (или синхронно съвпада с) това, което обикн. е известно като **етимон (29)** - първа (пропо-)степен на словесен смисъл-значение '*нещо остро*' (според Български етимологичен речник, т. II, С., 1979, стр. 188-189 и 195) от ст.бълг. *камънь* < праслав. **kamъ* < раннопраслав. (с метатезен вариант **akma* < индоевропейско **akto(n)*) + суфикс *-къ* (от и.е. **ak-* 'остър' - срв. от същия произход *остър, осия*), сродно със ст.инд. *asma, asman-* 'камък, скала' и 'небе' (смятало се е, че небесният свод е каменист), авест. *asman-* 'камък' и 'небе', ст.гр. *ἀκμῶν* 'наковалня' (първоначално 'голям камък'); срв. обаче и гр. *ἀκμή* 'острие, връх', (откъдето съвр. международни термини *акне* и *акнеузъл*). Или още по-точно - (като основа) от и.е. **ak-* + суф. *-men* със значение '*остър камък, използван като средство (оръжие) за удране (чукане)*' (с метатезен вариант в германските (и в славянските) езици **ka-mer*, откъдето дори съвр. англ. *hammer* 'чук', според Индекса на индоевропейските корени в *The American Heritage Dictionary*, 1976, Boston, p. 1507). Така етимонът "преопределя" семантичния развой на всяка гума като единство от предметна същност и (предметно)звукова "същност" (отричана, като нямаща нищо общо с предметната същност, от повечето изследователи, привърженици на арбитражния езиков конвенционализъм) или особена и уникална "сплав" от **предметна образност-значимост (28)** + **звукова образност-значимост (30)**.

4/ Коренът, както се вижда, е главна, интегрална морфема и все още не е (освен в съвпадащите форми при коренните гуми) отделна **фонологична гума (32)**, морфологично оформена словообразователно и словоизменително чрез съответните **морфемни (42)** като самостоятелно съществуваща **лексема (33)** с представителна (инвариантна) **словоформа (36)** за появяващите в словоизменителната ѝ парадигма съответни варианти - **други словоформи (36а/)**: за число - *камък, камъни*, вокатив - *камъко* (или за падеж, в запазилия склонителните форми от старобългарски език, руски - *камень, камня, камню, камнем (кам|е|тъ|я|ти), камне*). Коренът е база и за образубане на нови, **други лексеми (33а/)** в словообразователен ред (или гнездо от т. нар. сродни гуми): *камънак, камъче(ице), каменен, каменист, каменилив, каменар, каменарски, каменарство, каменарче*, на над 50 сложни гуми, на които е първа съставна част като *каменоделец* или втора съставна част като *белокаменен*; или съставен елемент на много устойчиви словосъчетания: сложни термини като *Аджки камък, Син и зелен камък, Зъбен камък, Пробен камък, Скъпоценен камък, Философски камък, Котаен камък, Воденичен камък* и на няколко гузини фразеологизми като *Камък на шията, Основен, крайъгълен, дялан камък*, и т. н., без да се броят фразеологичните съчетания с производните гуми; и дори на собствени име-

на - личното *Катен* (остаряла форма, съответствие-калка на библейското Петър - по ст. гр. *πέτρος* 'камък', *ἀκμή* 'скала') или производните селищно - *Катеница*, местно - *Катен дег* и др.

5/ За да се премине по-нататък, е необходимо да се изясни енигматичната природа на т. нар. "допълнителни, асоциативни или потенциални", т. е. "несъществени" признаци в семантиката на гумата, които като по чудо "се актуализират" и стават "релевантни" и дори структурно-определящи във "вторичните" значения на гумата.

Преди всичко вниманието трябва да се насочи към т. нар. **общо значение (17)** в символната семема (19), инвариантно за нейните значения-семем (31) като нейни варианти. Най-различни са аргументите, с които то отрича в многобройните критици (срв. следв. бел. 13 с коментари и практическо доказателство чрез дефинирането му за всички гуми в представителен за българския език речник-минимум). Така например общото значение на гумата (символната семема, 19) камък е (в предварително приблизително определение) '*Твърд и тежък природен (неорганичен) предмет*'. Първото нещо, което трябва да се отбележи специално е, че това общо значение е с много близка семантика до тази на етимона (29 - '*нещо (природен предмет) остро (използвано като средство (оръжие) за удране*') и съответно с общото в семантиката на производните гуми. То е много близко по семантика и до интегралния семантичен признак (47 - '*Твърд и тежък (природен) предмет с различна големина и форма*') на гумата, в съответствие с който тя заема определено място в лексико-семантичното поле (в подгрупа, носеща името на диференциалния ѝ признак *Природа-Вещества-Материали*). Второ, общото значение е най-тясно свързано с осъзнавания смислов символизъм (16), т. е. с предметно-символатата значимост на гумата - от цялата палитра от конотации (по асоциация или ...с всички гуми, с които е в съседство по значение в лексикалната съкровищница като "камък", "кремък", "мрамор", "скала", "тухла", "варовик", "лава" и т.н..., какъвто пример предлага Д-ж. Родари в *Грамматика фантазии*, М., 1978 (руски превод), стр. 15-17) до ясно диференцираната системна значимост (value по Ф. де Сосюр), проявяваща се като диференциален семантичен признак (48 или сема, 40 - '*Скален отаотък по повърхността или в почвата на земята*'). И трето, общото значение е в най-тясна връзка с осъзнавания звуков символизъм (18), т. е. със звуково-символната значимост на гумата като цяло и във връзката ѝ с други гуми със същата или подобна значимост (...с всички гуми, започващи с "к-", с думите, започващи с първата срчка "ка-", с думите, с които се римува на "ък"...), отново според примера на Д-ж. Родари).

Изглежда (на пръв поглед, в кръга на шегата), че чрез името си, предметът се персонифицира и като че ли от само себе си се налага сравнението с биографичното описание или история на героя (напр. с име Александър Македонски, Цезар,

Наполеон или който и да е друг). Кръгът може да се затвори чрез възвръщане към 1) схемата: а) раждане, произход и семейство, б) образование и квалификация, в) подвизи и деяния, г) прославяща квалификация и г) легендарно и актуално безсмъртие. Ясно е, че в края на развитието на своя цикъл схемата се мултиплицира по същите принципи в нови схеми, които от своя страна продължават идентично схематично развитие. Така веднъж появилата се, **зародена нова гума-име** с нейния **етимон** като **произход** и в **семейството** на своята **лексико-граматична категория**, получава своята **квалификация** в **узуса** и чрез многобройните си **участия** в различните **употреби** и **контексти**. На края на своя цикъл гумата получава "**прославяща квалификация**" (= обществена значимост, ценност, стойност) - жива гума в езика, призната, "**конвенционализирана**" и **нормативна** като едно от централните имена-названия в даден език за важен "предмет (обект)" от действителността с много важна категоризираща роля според йерархичното му място в съответно лексико-семантично поле и постигнала "**легендарно и актуално безсмъртие**" като е станала словообразователен и значение-образуващ **мотив** за немалко производни гуми и значения: *калънак, калъче(нце), каленен, каменист, каменив, каменар, каменарски, каменарство, каменарче*, на над 50 сложни гуми, на които е първа съставна част като *каленодедец* или втора съставна част като *белокаменен*; или съставен елемент на много устойчиви словосъчетания: срв. примерите от бел. 4 по-горе; и накрая (но не и по важност) - мотив за образуване на нови, производни значения като отбелязаните по-горе не само метафорични фигуративни и терминологични, но и "обикновени" лингвистични (оценяваща квалификация = обществено признание). Вече на ниво **текст** гумата може да функционира и като **заглавие**: срв. "*Калъкът в бялото*" на цитираната книга от Дж. Родари.

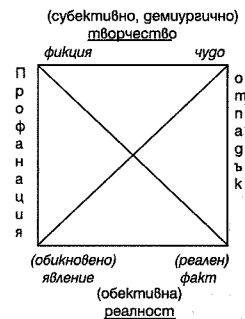
⁹ Възможностите на този логически квадрат (без да е изрично споменат) е многократно използван като метод на семиотичен анализ, теоретично и творчески развит от Греймас (Greimas, A., *Du sens*, Paris, 1970; Greimas, A., *Semantique structurale*, Paris, 1966; Greimas, A., Courtes, J., *Sémiotique, dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Hachette, Paris. T. 1. 1979, T. 2. 1986. най-вече в речниковата статия - *Carté sémiotique*. (а и от Сосюр, както скоро се установи при собствено проучване на Архива му) и е известен и като **семиотически квадрат**.

¹⁰ Известен още от XI в. и от всеки основен курс по логика. Вж напр. *Философски речник*, С., 1968.

¹¹ От съчетанието пък на комплементарните термини **възможност** и **нереалност** (от лявата страна на квадрата) се поражда терминът **фикция**, а от съчетанието на другите комплементарни термини **реалност** и **невъзможност** (от дясната страна на схемата) се получава терминът **чудо**. Новородените на този ранен етап на първичен общосемантичен анализ термини като **фикция** и **чудо**, както и **профаннизация** и от следващата схема не трябва да смущават с прибудната

им странност или случайност, тъй като, както е показано при анализа на значението, те имат своето логично място в системата. За отстраняване на всяко съмнение в реда и ранга на семантичните пораждани отношения в схемата, може да се направи своеобразна проверка, тъй като новополучените термини **фикция** (литературна - приказна или фантастична във възможните светове на въображаемото имагинерно) и **чудо** (езотерично, религиозно-мистично или митологично) са в отношение на противоположност и също може да бъдат представени във вид на квадрат на следната

II схема

И обратно - получените (чрез семантично пораждане) термини **нещо** и **нищо** са в отношение на противоречие и също може да бъдат представени чрез отношенията им в квадрата, тъй като те се оказаха (вторично) породени (от общите контрарни термини **реално** и **възможно** и техните контрадикторни отрицания).

¹² По същия начин се извежда потенциално пораждащият Единното Битие на всяка онтология Абсолютен първопринцип от подобно изходно понятие в единство и противоположност с неговото контрарно понятие (като **битие** и **небитие**), както при Кант, И., *Критика на чистия разум*, С., 1987 (бълг. превод - Ц. Торбов) и неокантианството - от нещо и нищо, при Фихте - от Аз и не-Аз, при Шелинг - Аз и Природа, срв. подробно у Лосев, А. *Самое сато*, М., 1999 (по-специално стр. 478-498).

¹³ Срв. (Касабов, И., *Семантичен речник-минимум*, С., Универс. Изд., 1990. и Касабов, И., Симеонов, Кр. и др., *Универсален енциклопедичен речник*, т. I и II т., С., изд. "Свугас", 1999 и 2003.

¹⁴ Greimas, A. *Du sens*, P., 1970, pp. 28-30.

¹⁵ Както някои модерни когнитивистки теоретични модели като напр. за "голямата верига" на Lakoff, G., *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago, 1987.

¹⁶ Обсъждана е във всяка граматика и реторично-стилистична тория на тропите и фигурите, както и изследвана от различни, обикновено структуралистки пози-

ции (от антропологична, лингво-антропологична, лингво-типологична, митологична, литературна. За обстоен и подробен преглед на библиографията и идеите за централната езикова категория оушевеност вж. Посветения на тази тема труд - Пенчева, М. Човекът в езика. Езикът в човека. С., 1998.

¹⁷ Предлагащата теория и следващите примери недвусмислено показват, че във всички тези случаи става въпрос за мултипликация на **единен граматико-семантичен принцип на всички езикови нива**. Примерите показват също, че този принцип на принципите може да бъде предварително обявен като **падежен** с необходимото уточнение, че тук падежът не се възприема като граматична морфо-синтактична категория, а именно като фундаментален и най-гъбок граматико-семантичен принцип - не само функционален, но и системно структуриращ - на всеки естествен език. Този принцип на падежната аспекуализация на модусите на явяване на предмета на гумата (именно като различия в <<един и същ>> предмет в различната представа и разбиране за него), изразявани чрез различните значения на полисемантичната гума, я поддържат единна в нейната многозначност. Това е <<един и същ предмет>> доколкото в различните значения на гумата той се явява като - 1) цяла част от по-голямо цяло (генерална характеристика на цялостния същностен образ на предмета), с нюанс а) предметът за разлика от всичко останало (генерална характеристика на предмета в неговото знаково <<ставане, пораждане>> като цялостен образ и (езиков) символ; 2) предметът като вид от род и обратно (получен въз основа на принципа на логическия кватрат като контрадикторна на контрапната на базовата (А) категория (и нейна субкомплементарна, позволяваща и изискваща надстрояването на логическите кватрати); 3) предметът във вид, форма за обектно използване (утилитарна (за човека) функция), с нюанс а) промяна на свойствата и евентуално на вида субстанция (превърщане, метаморфоза); 4) предметът във вид, форма на неотчуждаемо притежание (форма на интимна (неотделима личностна принадлежност), с нюанс а) за отделно, отчуждаемо притежание (установена форма за собственост); 5) предметът във вида на неговата вътрешност (вътрешно качество); 6) предметът във вида на неговата повърхност (външно качество); 7) предметът във вид на една от своите (метаморфни) субстанции със съответните свойства, евентуално развиващи нюанс а) възможност за употреба, манипулация в този вид и свойства (утилитарна функция) и 8) предметът като предел (гранична линия, повърхност (втора генерална характеристика на цялостния образ и неговото "пораждане", срв първата в 1) и в 1) а)). Общият преглед на разликите в падежните отношения в съответните значения на многозначната гума всъщност се свежда не до груго, а до различните моменти от оформянето на "предмета" като предмет на гумата - единно цяло със своите части (1) и граници (8), (за разлика от всичко останало, 1а), явяващо се в различни според гледната точка форми с определени качества (3, 4, 5, 6), категоризиран като субстанция (7) от определен вид (2, на даден род).

Ако това изброяване на съществени признаци в определен ред се приема за дефиниция на предмета на гумата, то не трябва да има съмнение в падежния принцип на полисемията. Падежът, както е добре известно предвижда (и изисква) и ролите, в които може да се яви една гума в изречението-изказване, а в тези си роли тя се явява чрез различните си значения.

Интересно би било например да се зададе въпросът: какви видове (и съответно - колко) значения може да има една гума (съществително име). Те може да бъдат емпирично установени в резултат на анализ на достатъчно представителен корпус. Може да бъдат и теоретично постулирани като реализация на определени потенциални възможности за поява (реализация). Или може да бъдат предвидени, следвайки различни аналогии: а/ 5, 6 или 7 на брой (като експериментално установена граница на т. нар. "кратковременна" памет? б/ произволен или конкретно определен за всяка отделна гума? в/ безразлично колко, тъй като зависи от субективната изследователско-лексикографска практика? Отговорът е: толкова, в колкото разновидности на съществуване е необходима и достатъчна дадена гума, за да може пълноценно (адекватно и недвусмислено) да изпълнява функциите си в езика на всичките му равнища. Ето напр. различните значения на полисемантичната гума земя:

- 1/ предметът (земя) е цяла част от по-голямо цяло (планета);
- а/ предметът (земя) за разлика от всичко останало, проптивоп. (небе);
- 2/ предметът (земя) като вид от род и обратно (континент, материк);
- 3/ предметът (земя) във вид, форма за обектно използване (ора, копяна земята) и а/ промяна на свойствата и евентуално на вида субстанция (превърна се в кал, глина);
- 4/ предметът (земя) във вид, форма на неотчуждаемо притежание (родна земя) и а/ за отделно, отчуждаемо притежание (парцел, нива, ливада);
- 5/ предметът (земя) във вид като вътрешност (в недрата);
- 6/ предметът (земя) във вид като повърхност (сняг по земята);
- 7/ предметът (земя) във вид на една от субстанциите, свойствата (рохка земя, пръст), евентуално даващи
- а/ възможност за употреба, манипулация (измазан с пръст, земя)
- 8/ предметът (земя) като предел (падна на земята),

Прецизният семантичен анализ на многозначната гума в тези ѝ значения показва нещо очевидно, но все още незабелязано, а именно, че значенията 1/ - 8/ не са по своята същност нещо груго, освен следните падежни значения:

- 1/ **партитив** - част и цяло
- а/ **генитив** +, - отрицание
- 2/ **генитив** - вид от род
- 3/ **акузатив**
- а/ **транслатив**

4/ *приитенен* (субектно-притежателен) *генитив*а/ *посесив*5/ локален: *инесив* - в, *елатив* - отвътре, *илатив* - вътре6/ локален: *агесив* - до, около, *аблатив* - от, *алаатив* - към7/ *есив*а/ *инструменталис*8/ *аблатив*

Посочените 8 значения (+ 4 нюанса) са необходимите и достатъчни за семантичната структура и за описанието (в речник) на семантиката на **всяка** предметна дума (съществително име) поради липсата на повече модуси на "явяване" на смисъла на името (същността на съществуващия предмет) - **номинатив**, т. е. изобщо - и като семантика - заглавна единица в речник, и като (потенциална) възможност за проява на останалите падежни отношения, и като възможност (и "закон" на) вътрешния развой на значенията. А те (значенията) са толкова, колкото са и съответстващите им падежни функции на името като <<предмет>>: по-абстрактните "граматични" 1-4 с отношения от чисто логически тип (метонимични стеснения и разширяване на значенията), изразявани от генитива и обектния (функционален) акузатив и останалите по-конкретни, пространствено-времеви "локални" падежни функции 5-8, характерни за "ориентационните" системи на граматически (типологично) съвсем различни езици (срв. Lyons, J., Introduction to Theoretical Linguistics, Cambridge Univ. Press, 1968, Reprinted 1969... 1995, pp. 289-304.) Тези падежни функции задават възможностите за вариране на езиковото значение на думата-име в границите на посочените отношения. Към тях, разбира се, са възможни реторичните (метафорични преносни) значения-образи и стилистичните (от въвеждането им в групи различни научни области) значения-термини.

¹⁸ Касабов, И., *Носители на дотъннителен смисъл в речта* - В: Сп. *Български език*, кн. 1 и 2, С., 1998.

¹⁹ Todorov, Tz. *Synecdoques*. In - Communication, # 16, P., 1970.

²⁰ Greimas, A. *Du sens ...*